

Groniewski, Krzysztof

"Lucjan Siemieński : poeta
romantyczny", Maria Janon, Warszawa
1955 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 47/4, 807-811

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Mimo tych usterek w interpretacji, jak również niepełnego wykorzystania materiału źródłowego praca Żabickiego jest dla historyka pozycją wartościową, przydatną w badaniach nad ideologią lat 1864—75 w kraju, poszerzającą naszą wiedzę o tendencjach narodowo-wyzwoleńczych po upadku powstania styczniowego oraz o ewolucji niektórych czerwonych w latach popowstaniowej reakcji.

Krzysztof Groniowski

Maria Janion, *Lucjan Siemieński — poeta romantyczny*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1955, s. 315.

Omawiana praca związana jest ściśle z szerszymi badaniami Janion nad poezją krajową lat 1831—63. Ta pierwsza obszerna próba oceny Siemieńskiego napisana z pozycji marksistowskich, przeciwstawiona interpretacji stańczykowskiej, szczególnie interesuje historyków ze względu na działalność polityczną Siemieńskiego oraz związek między jego działalnością i twórczością. Zamyka się ona w obrębie pół wieku: od lat dwudziestych do siedemdziesiątych wieku XIX, wiąże się z dziejami konspiracji galicyjskich lat trzydziestych, emigracyjnego TDP, a później, po przejściu Siemieńskiego do obozu reakcji, z jej aktywnością, zwłaszcza na gruncie Galicji.

Siemieński stanowi dla autorki „uderzający przykład dramatu pokolenia niedoszłej rewolucji“ lat czterdziestych, i „tragiczny dokument kaperowania przez reakcję pisarskich talentów“. Janion zwraca główną uwagę na wczesny okres jego twórczości, gdy Siemieński związany jest z obozem demokratycznym.

Zawodowy pisarz, wywodzący się ze środowiska nieposiadającej szlachty, uczestnik powstania listopadowego, Siemieński po uwolnieniu z niewoli i powrocie do Galicji wiąże się z ruchem konspiracyjnym. Bierze udział w „Związku 21“, później, jak świadczy list do A. Bielowskiego z maja 1833 roku, jest uczestnikiem wyprawy Zaliwskiego, wreszcie wiąże się z SLP.

W latach trzydziestych i czterdziestych romantyzm galicyjski to przede wszystkim grupa „Ziewonji“. Ówczesna atmosfera polityczna Galicji, jak stwierdza autorka, w sposób decydujący wpłynęła na dojrzałość ideową tej literatury, kształtowanej przez kadrę rewolucjonistów (między innymi Goszczyński i Cięglewicz). W latach 1835—36 powstają opublikowane w roku 1838 „Dumki“ Siemieńskiego. Trzy z nich „Narieczony“, „Czerniawa“ i „Napierski“ są oryginalne, wyróżniają się dojrzałością ideową, podejmują problematykę antyfeudalnych walk chłopskich. „Narieczony“, podobnie jak opowiadanie z roku 1835 „Wieś Serby“, nawiązuje do walk ukraińskich chłopów w drugiej połowie XVIII wieku. We „Wsi Serby“, której sama nazwa przypominała miejsce wystąpień chłopskich, uderza wyczucie nieprzejednanego antagonizmu klasowego, wyraźna jest postać, przedstawionego jako ludowego bohatera Gonty, choć — jak stwierdza Janion, w opowiadaniu przeważa nastrój rezygnacji i pesymizmu. To nawiązanie do antyfeudalnych walk chłopskich XVIII wieku jest równoległe do ówczesnego wystąpienia Gromad Ludu Polskiego. „Napierski“ porusza problematykę walk polskich chłopów w XVII wieku, „Czerniawa“ jest ideowym podsumowaniem „Dumek“. W roku 1838 Siemieński publikuje też „Dwa poświęcenia się“, przepełnione realiami z partyzantki opowiadanie o wyprawie Zaliwskiego. Bohater utworu, Zaliwsszczyk, ostro potępia obojętny stosunek szlachty do ruchu narodowo-wyzwoleńczego. Siemieński nie ocenia jednak krytycznie zaliwsszczyzny z pozycji SLP.

Temu okresowi życia Siemieńskiego autorka poświęca rozdziały: „U źródeł romantyzmu w Galicji“, „Demokrata i Ziewończyk“, „Ukraina pasja młodości“, oraz

część rozdziału „Nowelistyka romantyka i realisty“, na tych rozdziałach spoczywa punkt ciężkości książki Janion.

Zastrzeżenia nasuwa jednak przeprowadzona przez autorkę ocena spisów galicyjskich. Niewątpliwie Galicja w pierwszym okresie przodowała w stosunku do innych zaborów, ale traktowanie Galicji jako „kuźni nowych koncepcji rewolucyjnych“, gdzie „dokonują się pierwsze w polskim ruchu rewolucyjnym próby przewyciężenia starych założeń rewolucji szlacheckiej“ jest nieporozumieniem. Autorka chyba zakłada, że czytelnik zna dobrze dzieje emigracji, gdzie nie tylko w roku 1832 powstało TDP, ale w przemówieniu Krępowieckiego zarysowały się widoczne załączki rewolucyjnego demokratyzmu. Równocześnie kreśląc hipotetyczny obraz rozwoju Siemieńskiego, gdyby pozostał on w kraju, autorka nie wspomina o późniejszym kryzysie i rozbiciu konspiracji galicyjskich. Zbyt uproszczona wydaje się również charakterystyka początków galicyjskiego romantyzmu w latach dwudziestych, związanego, zdaniem autorki, z wpływem twórczości Dołęgi-Chodakowskiego, powstaniem dekabrystów i kółkami młodzieżowymi, zwłaszcza na uniwersytecie lwowskim.

Siemieński w roku 1838 opuścił Galicję i znalazłszy się na emigracji wstępuje do sekcji strasburskiej TDP. W latach 1839-42 bierze aktywny udział w pracach TDP. Wygłasza przemówienie na obchodzie ku czci Szymona Konarskiego (kwiecień 1839 roku), broniąc go przed atakami prasy czartoryszczykowskiej, przedstawiając go jako jednego z najwybitniejszych bohaterów walk narodowo-wyzwoleńczych, jako demokratę, zwolennika bezpośredniej agitacji na wsi. Ten sąd został zmieniony przez Goszczyńskiego jako redaktora w opowiadaniu Siemieńskiego „Pobyt na Litwie i ostatnie chwile Szymona Konarskiego“ (1842), w duchu jakoby Konarski przekonał się o niemożności bezpośredniej agitacji wśród ludu. W zidentyfikowanych przez Janion artykułach w „Pszonce“ Siemieński atakuje obóz Czartoryskiego, wskazuje na jego wsteczność. Na obchodzie sekcji strasburskiej 29 listopada 1839 roku Siemieński stwierdza, że jedynie w mocy ludu jest wyzwolenie kraju, występuje też z tezą o koniecznej przemianie wśród szlachty. Równocześnie, zdaniem autorki, Siemieński dostrzega sprzeczność w ideologii TDP, którego emisariusze w kraju kierują się przede wszystkim do dworu. Siemieński ma szereg zastrzeżeń wobec Centralizacji, zarówno w sensie ideologicznym jak i form organizacyjnych. Początki tych zastrzeżeń datują się od zatargu Siemieńskiego z redakcją „Pszonki“. Aktywność Siemieńskiego na emigracji autorka omawia w pierwszej części rozdziału „Od «Pana i chłopą» do «Wieczorów pod lipą»“, śledząc począwszy od załączków proces odchodzenia Siemieńskiego z pozycji demokratycznych. „Pan i chłop“ („Tygodnik Literacki“ 1840) to jeden z najradykałniejszych utworów Siemieńskiego, wyraźnie przedstawiający antagonizm dwóch klas społecznych, zarysowujący postać ludowego bohatera, z którym autor się solidaryzuje. Środowisku oficjalistów poświęcone było opowiadanie „Ekonom“ zamieszczone również na łamach „Tygodnika Literackiego“. Ostatnia z „Trzech wieszczów“ (1841) zawiera rejestr krzywd pańszczyźnianego chłopą, jest ostrzeżeniem szlachty przed zbliżającą się rewolucją chłopską, równocześnie zakłada, że warunkiem odrodzenia Polski jest sojusz między szlachtą a chłopem.

W roku 1842 Siemieński staje się towiańczykiem, wkrótce potem zostaje usunięty z TDP. Towiańszczyzna ostatecznie rozładowała jego demokratyzm. Po powrocie do kraju rozpoczyna współpracę z organem poznańskiej reakcji „Orędownikiem Naukowym“, rozluźniają się jego kontakty z prasą demokratyczną. „Pomysł o harmonii społecznej“ lansują tezę o ludzie podporządkowanym „masie myślącej“, zawierają już zrab późniejszych koncepcji ideowych Siemieńskiego. W roku 1845

wychodzi dedykowane Mielżyńskiemu pierwsze wydanie „Wieczorów pod lipą“. Pracę tę autorka charakteryzuje jako jedną z bardziej reakcyjnych prób popularyzacji historii Polski, gdzie legenda szlachecka i katolicka wiąże się z solidarystyczną koncepcją dziejów, mimo że w pierwszym wydaniu są jeszcze wpływy teorii Lelewela, a narratorem jest chłop — żołnierz Kościuszki.

Wydaje się jednak, że analiza „Wieczorów pod lipą“ jest w pracy Janion zbyt ogólnikowa. Mają one znaczenie dla oceny ukształtowania się poglądów historycznych obozu obszarnczego w latach czterdziestych, chociaż u autora widać jeszcze pewne pozostałości koncepcji burżuazyjnego demokrata. Zachodzą pewne podobieństwa między „Wieczorami pod lipą“ a wydaną trzy lata później „Jaką dawniej była Polska“ K a l i n k i. Siemieński przedstawia ruch antyfeudalny w XII wieku wyłącznie jako reakcję pogańską, genezę zależności chłopów widzi w wyodrębnieniu się rycerstwa w związku z funkcją obronną, potępia reformację, przeprowadza apologię konfederacji barskiej. W przeciwieństwie do utworów z lat trzydziestych Siemieński w „Wieczorach pod lipą“ zdecydowanie potępia wystąpienia chłopów ukraińskich sprowadzając je do niekończącego się pasma okrucieństw. Pozytywnie ocenia powstanie kościuszkowskie, równocześnie przeprowadza krytykę legendy napoleońskiej i 'sceptycznie ustosunkowuje się do kongresu wiedeńskiego¹.

Po wydaleniu z Wielkopolski Siemieński przebywa w Brukseli, a zrywając z towarzyszczyzną wiąże się z obozem Czartoryskiego. Tak więc przełom ideowy u Siemieńskiego sięga początku lat czterdziestych.

Ostatniemu okresowi działalności Siemieńskiego Janion poświęciła rozdział „Krakowski Horacy“. Od 3 XI 1848 do 5 V 1849 Siemieński jest odpowiedzialnym redaktorem „Czasu“. Artykuł Siemieńskiego „Lud“ (11 XI 1848) zawiera ostre ataki na obóz demokratyczny. Później Siemieński jest redaktorem działu literackiego ewentualnie dodatku literackiego w „Czasie“, coraz bardziej zbliża się do galicyjskiej konserwy. Jako krytyk artystyczny „Czasu“ ostro zwalcza sztukę realistyczną. Charakterystyczny jest stosunek Siemieńskiego do własnych utworów z poprzedniego okresu; pomijane są one przy zbiorowych wydaniach, wprowadzane są liczne zmiany, jakim uległ na przykład wiersz „Napierski“. Janion bliżej analizuje poglądy Siemieńskiego na historię literatury, omawia jego atak na Oświecenie, rehabilitację pseudoklasycyzmu związaną z interesami galicyjskiej konserwy, udział w tworzeniu religijnej legendy mickiewiczowskiej. Zwraca też uwagę na wrogi stosunek Siemieńskiego do powstania styczniowego i Komuny Paryskiej, na poszukiwanie w życiu Horacego, który z obozu republikańskiego przeszedł do cezariańskiego, potwierdzenia własnej drogi, na zwalczanie teorii Darwina.

Zagadnienia te ujmuje jednak autorka bardzo szkiecowo, w sposób, z punktu widzenia historyka, wymagający uzupełnień. Szereg problemów związanych z poglądami historycznymi Siemieńskiego, zwłaszcza na ruchy narodowo-wyzwoleńcze, nie został przez autorkę w ogóle podjęty.

Poglądy Siemieńskiego na twórczość i działalność Mickiewicza autorka referuje wyłącznie na podstawie „Religijności i mistyki“ z roku 1871, wyraźniej jednak tendencje Siemieńskiego wyraża wspomnienie o Mickiewiczu z roku 1856, gdzie autor przemilcza całą rewolucyjną działalność Mickiewicza w czasie rewolucji 1848 roku. W „Religijności i misticie“ Siemieński przypisuje Mickiewiczowi sąd, że Polsce nie przyniosą żadnego pożytku prace emigracji, a równocześnie urywa opis na początku lat czterdziestych. W pracy „O życiu i pismach Horacyusza“ z roku 1869 Siemieński podejmuje atak na literaturę romantyczną, na „poetyczny kodeks litew-

¹ *Wieczory pod lipą przez Grzegorza z pod Racławic*, Poznań 1845, s. 39, 56, 138, 240, 354-7, 383, 398, 405.

skiego mistrza", wskazuje na ujemne polityczne następstwa oddziaływania literatury romantycznej².

W recenzji z „Dziejów Księstwa Warszawskiego“ Skarbka Siemieński zajmował się okresem upadku Księstwa Warszawskiego i utworzenia Królestwa Kongresowego, mówił o wielkich nadziejach jakie wiążano z panowaniem Aleksandra I.

W roku 1863, w czasie powstania styczniowego, Siemieński wydaje apologetyczną pracę Viel-Castela o księciu Adamie Czartoryskim, zaopatrując ją przedmową, stanowiącą odbitkę z felietonu „Czasu“. Aktualne znaczenie polityczne w związku z akcją Hotelu Lambert miało zwrócenie uwagi na znaczenie dyplomacji, na „kilku ludzi reprezentujących Ojczyznę“. „Druga bowiem wojna ... tocząca się między czterema ścianami gabinetu ... przeważa często szalę wygranej...“ — pisał Siemieński³.

Upadek powstania styczniowego powoduje ostre na nie ataki ze strony całego obozu reakcji. W latach tych również Siemieński rewiduje w pewnej mierze swe poglądy na ruchy narodowo-wyzwolencze. W pracy o Wężyku zajmuje się okresem powstania listopadowego, podejmuje obronę Skrzyneckiego jako naczelnego wodza, zarzuca lewicy, że przyczyniając się do usunięcia Skrzyneckiego zadała „ostateczny cios sprawie narodu“⁴. We wspomnieniu o Koźmianie Siemieński potępia detronizację cara w czasie powstania listopadowego, mówi o niej jako o posunięciu „utrudniającym położenie szczególnie wobec zagranicy“, powtarza atak na lewicę. W powstaniu styczniowym Siemieński potępiał zamachy na gen. Lüdersa i W. Ks. Konstantego, wybuch powstania nazywał wtrąceniem narodu w przepaść; przyznawał fiasko akcji dyplomatycznej i nadziei na Napoleona III, dawał do zrozumienia, że przystąpienie Białych do powstania było następstwem zmiany zdania francuskich mężów stanu⁵. Wskazanie na bankructwo koncepcji Białych było dla Siemieńskiego dowodem, że jedyną drogą możliwą do przyjęcia jest ugoda.

W roku 1866 Siemieński wydaje „Żywot Tadeusza Kościuszki“. Redukcję wojska w przeddzień powstania kościuszkowskiego porównuje z branką w roku 1863, w usta Zajączka wkłada słowa, że „bez żołnierzy i armat trudno robić powstania“. Kościuszcze przypisuje negatywny stosunek do wybuchu powstania w tym terminie: „Kościuszcze źle przyjął wiadomość o porwaniu się Madalińskiego «Jeżeli tyle czasu wytrzymywał, mógł jeszcze poczekać. Gorączkowość zawsze nas gubi»“⁶. Janion myli się, gdy twierdzi za Bełcikowskim, że Siemieński nigdy nie wrócił już do biografii Kościuszki, ze względu na nieodpowiadające mu poglądy Kościuszki w czasie powstania. Wydane w roku 1877 „Listy Kościuszki do Jenerała Mokronowskiego i innych osób“ mają bowiem charakter kontynuacji pracy sprzed 11 lat, wówczas doprowadzonej jedynie do chwili wybuchu powstania. Siemieński przeprowadza we wstępie do „Listów Kościuszki“ apoteozę generała Mokronowskiego, jednego z działaczy powstańczej prawicy, ostro natomiast atakuje Jasińskiego, przypisuje mu błędy wojskowe i budzące niezadowolenie postępowanie w czasie działalności na Litwie⁷.

² L. Siemieński, *Adam Mickiewicz*, Kraków 1856, tenże, *O życiu i pismach Horacyusza*, Kraków 1869, s. LVI—LVII.

³ *Dyplomata Polski z XIX wieku (książe Adam Czartoryski)*, Kraków 1863, s. VI—VII.

⁴ L. Siemieński, *Wspomnienie o życiu i pismach Franciszka Wężyka*, Kraków 1865, s. 27.

⁵ L. Siemieński, *Wspomnienie o Andrzeju Edwardzie Koźmianie*, Lwów 1865, s. 13-14, 32-34, 36.

⁶ L. Siemieński, *Żywot Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1866, s. 177-8.

⁷ *Listy Kościuszki do Jenerała Mokronowskiego ...zebrał i wstępem opatrzył Lucjan Siemieński*, Lwów 1877, s. 5-6.

W roku 1867 wychodzi „Żywot Franciszka Morawskiego”. Siemieński ostro potępia ruch chłopski w Galicji. Uwłaszczenie w Galicji w roku 1848, opierając się na sądach Kalinki, ocenia jako pogwałcenie prawa własności⁸. Podejmując problematykę powstania styczniowego ocenia manifestacje warszawskie jako szukanie sprawiedliwości u stóp ołtarzy, niepodobne w niczym do zwykłych ruchów rewolucyjnych⁹.

Ocenie powstania styczniowego poświęcone jest jednak głównie współczesne prawię z teką Stańczyka opowiadanie Siemieńskiego „Dwaj Juliusze”. Powstanie, zdaniem autora, było bezowocną walką, rokowało jedynie wątpliwe korzyści, nie mówiąc już o rozlewie krwi i zniszczeniu kraju. „Mistyfikacja na wielką skalę, czasem udana jakaś otucha, często nieudana płochosć, były formalną epidemią, co zawracając głowy, zamącając pojęcia, niedozwalała trzeźwo sądzić o wypadkach” — pisał Siemieński. „Tylko noty dyplomatyczne trzech gabinetów i stosunki z emigracją podtrzymywały gasnące nadzieje”. Powstanie stanowi więc, zdaniem Siemieńskiego, „smutną tradycję” jest „przytomnem upomnieniem” dla następnych pokoleń¹⁰.

W roku 1872 Siemieński zajmuje się, w kilka lat po Kalince, końcowym okresem panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Chcąc wykazać nieuzasadnione powoływanie się demokratów na poglądy Kołłątaja, Siemieński ogranicza się do omówienia akcesu Kołłątaja do Targowicy w oderwaniu od innych okresów jego życia, stara się w ten sposób podważyć sądy książki „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 maja”, wykazać, że dla interesów osobistych Kołłątaj gotów był przejść do obozu przeciwnego, dla majątku rezygnować ze swych przekonań¹¹.

Wydany również w roku 1872 poemat Siemieńskiego „W Giulistanie” był jak się wydaje, nie tylko polemiką z Darwinem, ale przede wszystkim z warszawskim pozytywizmem.

Praca Marii Janion posiada więc duże znaczenie przy ocenie działalności i twórczości Siemieńskiego w latach trzydziestych i początku lat czterdziestych. Natomiast zbyt szkiełowo omawia poglądy Siemieńskiego poczynwszy od roku 1850, nie uwzględniając zwłaszcza sądów wyrażonych w wielu pracach o walkach narodowo-wyzwoleńczych. Podobne tendencje widoczne są w wyborze pism Siemieńskiego. Wydobywając szereg zapomnianych artykułów, opowiadań i wierszy Siemieńskiego, bardzo istotnych dla oceny jego twórczości w latach trzydziestych i czterdziestych, Janion prawie wcale nie uwzględniła późniejszej twórczości tego autora¹².

Krzysztof Groniowski

Oczerki iz istorii dwiżenija diekabristow. Sbornik statiej, pod red. N. M. D r u ż i n i n a i B. E. S y r o j e c z k o w s k i e g o, Moskwa 1954.

Zbiór rozpraw dotyczących ruchu dekabrystów pomyślany został jako edycja jubileuszowa związana ze 125 rocznicą powstania dekabrystów. Prace nad poszczególnymi artykułami przeciągnęły się i książka ukazała się dopiero w roku 1954.

⁸ L. Siemieński, *Żywot Franciszka Morawskiego*, Poznań 1867, s. 217 i 225.

⁹ Tamże, s. 357.

¹⁰ L. Siemieński, 1831—1863. *Dwaj Juliusze*, Kraków 1869, s. 149-152, 154, 175, 189, 191.

¹¹ *Listy Hugona Kołłątaja pisane z emigracji w r. 1792, 1793 i 1794 zebrał Lucjan Siemieński*, Poznań 1872, s. I—III.

¹² L. Siemieński, *Ogrody i poeci. Wybór pism*, wyboru dokonała Maria Janion, Warszawa 1955.